

Śródka, Andrzej

Wspomnienia pośmiertne : Ludwik Hirszfeld (1884-1954)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 46, 215-221

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Meksyku /1951/, członkiem założycielem /1947/ i członkiem honorowym /1950/ Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego. Był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski /1923/.

Andrzej Śródka

LUDWIK HIRSZFELD /1884-1954/

Ludwik Hirszfeld urodził się 5.VIII.1884 w Warszawie w rodzinie Stanisława, przemysłowca i Janiny z Ginsbergów. Po przeniesieniu się rodziców do Łodzi ukończył tam w r. 1902 gimnazjum, po czym wyjechał na studia medyczne najpierw do Würzburga /do r. 1904/, a następnie do Berlina /1904-1907/. Tu też został doktorem medycyny w roku 1907. W latach 1907-1909 pracował jako asystent Oddziału Parazytologii, a następnie do r. 1911 - Oddziału Serologicznego Instytutu Badania Raka w Heidelbergu. Swą działalność naukową rozpoczął od badań nad pierwotniakami - wprowadził nową metodę utrwalania i barwienia ameb oraz przedstawił elektrofizyczną teorię ich poruszania się. Pasjonowała go jednak przede wszystkim immunologia i pasja ta zaowocowała już wkrótce wielkimi osiągnięciami. Wraz ze swym przyjacielem Emilem Dungerelem rozpoczął badania nad odkrytymi kilka lat wcześniej przez Landsteinerja grupami krwi, wyjaśniając mechanizmy i zasady ich dziedziczenia.

czenia. Oba uczeni wprowadzili następnie oznaczanie grup krwi /A, B, AB, O/ oraz wykryli pierwsze ich podgrupy - A_1 i A_2 .

W r. 1911 przeniósł się na uniwersytet w Zurychu, gdzie pracował jako asystent, a od r. 1913 jako docent Zakładu Higieny; habilitował się na podstawie pracy "Ueber Anaphylaxis und Anaphylatoxin und ihre Beziehung zu den Gerinnungsvorgängen" /1914/. Interesowały go wówczas mechanizmy odczynów serodiagnostycznych, co w efekcie doprowadziło do odkrycia i opisanego nowego odczynu kłowego, tzw. koaguloreakcji, przedstawienia nowej teorii komplementu i teorii fizykalnej odczynu Wassermanna oraz do wyjaśnienia istoty anafilatoksyny.

Docentem uniwersytetu w Zurychu był nominalnie do roku 1920, jednak faktycznie przerwał tam pracę w r. 1915, gdy wyjechał do Serbii, aby wziąć udział w walce z epidemią duru plamistego, a następnie organizować centralną pracownię bakteriologiczną armii serbskiej i szkolić kadry mikrobiologów. Z konieczności większą uwagę poświęcał wówczas bakteriologii i mimo, iż nie była ona nigdy głównym terenem jego pracy, wykonane wówczas badania doprowadziły do odkrycia i opisanego pałeczki paratyfusu C /nazwanej później jego imieniem - *Salmonella hirschfeldii*/.

W roku 1920 Hirschfeld przybył do Warszawy. Jako utalentowany organizator utworzył tu w krótkim czasie Państwowy

Zakład Badania Surowic i objął jego kierownictwo. Po włączeniu go w r. 1923 do Państwowego Zakładu Higieny Hirszfeld stanął na czele Działu Bakteriologii i Medycyny Doświadczalnej; w latach 1926-1933 był zastępcą dyrektora Zakładu. Podjął również wykłady z immunologii w Wolnej Wszechnicy Polskiej /1924/, w Uniwersytecie Warszawskim /1926/ i w Szkole Higieny w Warszawie. W r. 1926 habilitował się w Uniwersytecie w zakresie bakteriologii i immunologii, a w r. 1931 uzyskał tytuł profesora tytularnego.

Lata międzywojenne to okres wyjątkowej pracy naukowej i organizacyjnej Hirszfelda. Kontynuował swe badania seroimmunologiczne i wprowadził pojęcie amplitudy cieplnej surowicy, określającej powinowactwo przeciwciał oraz podjęcie dojrzwania serologicznego. Intensywne badania nad zjawiskiem nabywania odporności pozwoliły mu uznać je za wyraz dojrzwania układu immunologicznego z uwzględnieniem wpływów swoistych i nieswoistych bodźców egzogennych. Udało mu się też stwierdzić występowanie wśród grup krwi postaci przejściowych, dzięki czemu wyjaśnił powstawanie grupy krwi O niekompletnością mutacji grupowych. Wraz ze swą żoną - Hanną Hirszfeldową /po wojnie profesorem pediatrii Akademii Medycznej we Wrocławiu/ wykazał nierównomierne rozprzestrzenianie grup krwi wśród różnych narodów i ras, np. wśród Polaków najczęstszą - wg ich badań - jest grupa A, najrzadszą grupa AB. Prace Hirszfeldów dały podwaliny nowej dziedzinie nauki -

seroantropologii. Swe olbrzymie doświadczenie w dziedzinie seroimmunologii pozostawił Hirszfeld zwłaszcza w dwóch dziełach: "Grupy krwi w zastosowaniu do biologii, medycyny i prawa" /1934/ i "Grupy krwi w świetle nauki współczesnej" /1938/.

Bardzo poważnie traktował coraz szybciej rozwijającą się wówczas onkologię eksperymentalną. Wielkie doświadczenie w zakresie immunologii pozwoliło mu w roku 1930 na oryginalne określenie nowotworu jako tkanki w pewnym sensie obcoustrojowej, wyjaśniając to zmianą biochemizmu tkanki w wyniku różnych procesów wstecznych, a w konsekwencji zmianą jej antygenowości.

Od najwcześniejszego okresu pracy badawczej, bo już od lat spędzonych w Heidelbergu, wiele uwagi poświęcał zjawiskom odpornościowym podczas zapłodnienia i ciąży. Po wielu latach wprowadził pojęcie ciąży homo- i heteroswoistej, a następnie w r. 1926 określił konflikt serologiczny podczas ciąży jako efekt uodparnienia matki przez płód. Eksperymentalne potwierdzenie tej teorii nadeszło dopiero w r. 1940, po odkryciu czynnika Rh. Swe osiągnięcia w zakresie patologii ciąży uhonorował Hirszfeld wyjaśnieniem przyczyny niektórych poronień o niejasnej etiopatogenezie, dowodząc istnienia łożyskowych przeciwciał alergizujących i proponując zapobieganie tym stanom środkami przeciwalergicznymi.

Oprócz zorganizowania Zakładu Badania Surowic i Działu

Bakteriologii i Medycyny Doświadczalnej, poza praktycznym kierowaniem Państwowym Zakładem Higieny, brał Hirszfeld udział w powołaniu do życia Polskiego Towarzystwa Biologicznego i Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów, którego był prezesem w latach 1931-1935 i 1947-1951. Wraz z Zygmuntem Szymanowskim i Marcinem Kacprzakiem założył "Medycynę Doświadczalną i Społeczną", pierwsze polskie czasopismo z tego zakresu.

Tuż po wybuchu II wojny światowej zorganizował ośrodek przetaczania krwi w Warszawie. W Państwowym Zakładzie Higieny pracuje do początku roku 1940, czyli do zwolnienia go przez władze okupacyjne. W r. 1941 zostaje umieszczony w getcie, gdzie - mimo ciężkich warunków, braku podstawowych środków nie tylko do pracy, ale często do życia - organizuje studia lekarskie i farmaceutyczne oraz Towarzystwo Lekarskie. Po szczęśliwej ucieczce z getta ukrywa się w okolicach Warszawy. W tym czasie powstaje piękna autobiografia - "Historia jednego życia", wydana w r. 1957.

Po wyzwoleniu przystąpił do odbudowy, a właściwie do tworzenia nowych ośrodków naukowo-dydaktycznych. W r. 1944 został kierownikiem Katedry Mikrobiologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pełniąc w r. akad. 1944/45 godność prorektora uczelni. W r. 1945 przybył do Wrocławia, aby w tamtejszym Uniwersytecie zorganizować Wydział Lekarski /był jego dziekanem w r. akad. 1945/46/ i Katedrę Mikrobiologii,

którą kierował do śmierci /od r. 1950 - w Akademii Medycznej/.
Kształcił w tym czasie kolejne rzesze polskich immunologów
oraz wydał w roku 1948 dwie podstawowe prace: "Dochodzenie
ojcostwa w świetle nauki o grupach krwi" i ukoronowanie swej
wieloletniej twórczości naukowej - "Immunologia ogólna".

W r. 1951 współorganizował I Kongres Nauki Polskiej,
który powołał do życia Polską Akademię Nauk. Został też
członkiem rzeczywistym i członkiem Prezydium pierwszego jej
składu. Tuż przed śmiercią powołał do życia i objął dyrekcję
Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej Akademii
/1954/. Zorganizował ponadto we Wrocławiu Ośrodek Badania
Patologii Cięży; przewodniczył Radzie Naukowej Instytutu He-
matologii w Warszawie.

Hirszfeld był humanistą w pełnym tego słowa znacze-
niu, głębokim myślicielem, uczonym traktującym pracę nauko-
wą jako podróż w dziedzinę intelektu, zamieniając ją w pasję
i niepokój zdobywania "terrae ignotae". Jego osiągnięcia i
dorobek, liczący ponad 300 prac, wysoko oceniły m.in. Towa-
rzystwa Naukowe w Charkowie i Belgradzie oraz Nowojorska
Akademia Nauk, nadając mu członkostwa honorowe, Wiedeńskie
Towarzystwo Mikrobiologów, wyróżniając go tytułem członka
korespondenta, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, którego czło-
nkiem zwyczajnym był od roku 1930, Uniwersytety w Pradze i
Zurychu, obdarzając go doktoratami honoris causa. Od r.1946
był członkiem założycielem, a następnie wiceprezesem Wro-

czławskiego Towarzystwa Naukowego. W r. 1950 otrzymał nagrodę państwową I stopnia za całość dotychczasowego dorobku naukowego, a w szczególności za wkład naukowy do akcji masowego zwalczania chorób wenerycznych i do diagnostyki duru brzusznego. Był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Profesor Ludwik Hirszfeld zmarł we Wrocławiu 7. III. 1954.

Andrzej Śródka

LUCJAN KAZNOWSKI /1890-1955/

Lucjan Kaznowski urodził się 11 lutego 1890 w Świętocy /pow. Chełm/, zmarł 17 marca 1955 w Puławach.

Po ukończeniu znanej warszawskiej szkoły - założonej i ufundowanej w r. 1891 przez Wawelberga i Rotwanda - wstąpił w roku 1908 na Wydział Rolny Politechniki Kijowskiej. Jeszcze przed uzyskaniem dyplomu tej uczelni pracował w charakterze fizjologa na Stacjach Ochrony Roślin w Smile. W latach 1914-1919 pracował kolejno na Stacji Ochrony Roślin i Stacji Oceny Nasion w Kijowie, na polu doświadczalnym w łuczku oraz w Wydziale Nasiennym Kijowskiego Towarzystwa Rolniczego.

Pracę naukową w Polsce rozpoczął Kaznowski w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach